

Med litt god vilje skulle en vel kunne nevne enda et par lyspunkter fra året som gikk; men jeg for min del finner det naturlig å sette stopp her. Så når det gjelder «skjønnlitteraturen». En stor artikkel for seg selv ville det kreve om en skulle gå løs på biografiene, memoarene, festskriftene, artikkel- og essaysamlingene; på det området var 1950 et r i k t år, og ikke bare kvantitativt.

Philip Houm.

INVASJONENS BAKGRUNN OG SCHARFFENBERGS BOK

Ennå rår der stor uenighet om ansvaret for invasjonen av Norge. Man har vært tilbøyelig til å søke all skyld eller den vesentlige skyld hos Tyskland alene, hvilket er forståelig nok. Det var jo dette lands soldater som invaderte våre kyster i nattens mulm og mørke. Overhodet den m å t e det tyske angrep ble gjennomført på — uten forutgående krigserklæring — gjorde det nærliggende å se også selve o p p l e g g e t — forberedelsene — under synspunktet: ren aggresjon. M e t o d e n e under okkupasjonen — ikke minst takket være Terboven — bidro ikke akkurat til å avsvække denne forhåndsdom.

Det var ikke bare i Norge at man gjorde seg skyldig i feilvurderinger. Nürnbergdomstolen så langt mer ensidig på storadmiral Raeders rolle under planleggingen av Norgesaksjonen enn på den fhv. stabssjef i sjøkrigsledelsen, admiral Schniewind, ved vurderingen av det tilsvarende forhold i hans sak ca. halvannet år senere. I mellomtiden hadde nemlig forsvarerne klart å trekke fram et omfattende materiale, i første rekke vedrørende vestmaktens planer mot Norge. Stilt overfor et fait accompli tillot retten bevisføringen. Det skapte større balanse i bedømmelsen. Admiral Schniewind ble blankt frifunnet. Det sier selvsagt ikke det samme om Tysklands skyld. Men resultatet er symptomatisk.

Det vil sikkert gå mange år før alle vesentlige opplysninger foreligger. Begivenhetene må avklares i en mer n ø k t e r n atmosfære enn dagens. Ikke desto mindre er det av sentral betydning at kildematerialet blir gjort tilgjengelig nå. Derved unngår man at der i folks bevissthet festner seg et fortegnert bilde av handlingsforløpet — a v m a n g e l p å opplysninger.

118624

46

De norske menn og kvinner som opplevde ulykken, har et særlig behov for å kjenne dens forutsetninger, sier overlege Johan Scharffenberg i den bok som han nylig har latt offentliggjøre på Grundt Tanums forlag. I «Norske aktstykker til okkupasjonens forhistorie» har han samlet et betydelig utvalg av referater fra Stortingets og Utenrikskomiteens møter for lukkede dører de siste fire måneder av 1939 og de tre første av 1940, foruten et referat fra det hemmelige stortingsmøte den 19. mars 1938. I en kortere innledning og oversikt gjør overlegen rede for sitt syn på Norges stilling under krig mellom stormaktene. Dokumentasjonen av de norske aktstykker vil bli etterfulgt av en inngående analyse og vurdering i en bok nr. 2 hvor også det utenlandske bevis og bedømmelsesmateriale blir fremlagt.

Overlege Scharffenberg etterlyser de hemmelige aktstykker fra 1905's historie, dokumentene vedrørende integritets-traktaten, diplomatiske aktstykker og hemmelige stortingsforhandlinger fra tiden under og etter første verdenskrig. Vi trenger hva Scharffenberg kaller et: *Diplomatarium Norvegicum nostri temporis*.

Et land med så liten utenrikspolitisk tradisjon — så sparsomt utstyrt med historiske presedenser som vårt — er henvist til og bør utnytte de foreliggende kilder til bunns. — Enkelte referater mangler også innen rammen av det tidsrom som Scharffenbergs dokumentasjon dekker. De var fjernet fra Norge av tyskerne og kom forholdsvis sent til rette, først i 1948, altså etter at Undersøkelseskomisjonens arbeid var endt. Såvidt jeg vet er Stortingets arkiv nå fullt restituert. I allfall er det ønskelig at de referater som mangler i Scharffenbergs serie offentliggjøres snarest mulig. Vårt brudd med nøytralitetslinjen bør ha fjernet eventuelle betenkeligheter ved å legge fram også annet materiale fra de hemmelige arkiver.

NS-folk må ikke se seg blinde på at meget av det offentliggjorte materiale belaster England og dets politikk sett i lys av folkeretten. Stormaktens overgrep og de vanskeligheter som derved yldes det lille lands utenriksledelse, gir ikke den enkelte borger noen foranledning til å opptre illojalt under et vepnet oppgjør. Det er interessene som be-

stemmer statenes utenrikspolitikk — det store såvel som det lille lands. At folkeretten blir brutt i forholdet mellom ens egen stat og en annen, skal ikke ha noen innflytelse på borgernes plikt til å følge den linje som fastlegges av landets lovlige ledelse. Det er nyttig å innskjerpe i dag. Erkjennelsen herav kan muligens gjøre det lettere å se mer lidenskapsløst på det rettsoppgjøret som ligger bak oss — hindre at vi i våre vurderinger forveksler retten mellom statene og borgernes plikter overfor sin egen stat på grunnlag av den interne rett.

En annen sak er at vi bør se å komme til bunns i forutsetningene for den samme offisielle politikk og dra all mulig lærdom av det. Det er her overlege Scharffenbergs initiativ kommer inn for fullt. Det er på denne bakgrunn man må bedømme hans bok og hans dokumentasjon.

Vi var utsatt for et overmåte sterkt press fra Storbritannia. Det var et offisielt britisk ønske å eliminere nøytraliteten. Det ble brukt harde ord om de britiske metoder — i første rekke av utenriksminister Koht selv.

Tyskland var i utgangspunktet utvilsomt mest interessert i norsk nøytralitet — ja i nordisk nøytralitet overhodet, ikke av ideelle, men av høyst reelle årsaker. Selvfølgelig forutsatte det at engelskmennene og franskmennene holdt fingrene av fatet. Hitler bygde helt til julen 1939 ubetinget på dette syn som en personlig overbevisning. Storadmiral Raeder orienterte ham i oktober 1939 om den eventuelle betydning av norske baser for den tyske krigføring etter først å ha omtalt faren for en britisk intervensjon i nord. Hitler reagerte ikke positivt. Først Quislings besøk i desember s. å. rokket hans tro på nøytraliteten. Altmarkaffæren i februar 1940 fikk ham til å tape den fullstendig. Den gjorde det etter hans mening klart at britene ikke ville respektere norsk territorialfarvann, og at nordmennene heller ikke hadde til hensikt å sette seg alvorlig til motverge. Senere ble det helt tydelig at de allierte ønsket å stanse malmtransporten fra Sverige med radikale midler — ja, tillike demolere selve malmleiene.

Et enkelt punkt berører jeg noe nærmere. Det er lite påaktet og det kan ha sin interesse når det sees i sammenheng med dagens situasjon: I krigsdagboken for marinens over-

kommando pr. 13. januar 1940 heter det bl. a.: Sjefen for SKL (Sjøkrigsledelsen, storadmiral Raeder som hadde denne stilling i personal-union med stillingen som øverstkommanderende), er av den sikre overbevisning at England i overskuelig fremtid har til hensikt å sette seg i besittelse av Norge for å kunne stanse utførselen til Tyskland fra det norsk-svenske område fullstendig, og hindre tysk krigføring i Atlanteren og Nordsjøen. Han regner med at dette vil skje i stille forståelse med i hvert fall den norske regjering og store deler av befolkningen på grunn av dens tyskfiendtlige innstilling. Denne oppfatning bygger på spesielle informasjoner som sjefen for SKL har fått. (Han sikter her formentlig til Quisling og Hagelin samt Hans Wilhelm Scheidt.)

I delvis motsetning til sjefen anser SKL's 1. avdeling det ikke for sannsynlig at en britisk besettelse av Norge er nær forestående. Bortsett fra at det må være tvilsomt om England vil være i stand til en slik kraftutfoldelse, medfører en eventuell operasjon etter 1. avdelings oppfatning betydelig risiko og store vanskeligheter. En besettelse av Norge vil bringe England i et sterkt og høyst uønsket motsetningsforhold til Russland, og dessuten straks utløse den kraftigste motaksjon fra tysk side. Setter britiske stridskrefter seg fast i Norge, utvides den tyske operasjonsbasis med en gang til å omfatte Danmark, om nødvendig også Sverige. Takket være de tyske sjø- og luftstridskrefter kan man true enhver britisk aktivitet i det sørnorske rom.

Ethvert militært trykk på Sverige som britene måtte søke å gjennomføre via Norge — kan settes ut av kraft ved et umiddelbart tysk framstøt mot Sverige. Innen svensk område kan tysk krigføring foregå langt raskere og med vesentlig større effekt enn britiske tiltak over Norge. Etter 1. avdelings oppfatning må det derfor anees som lite sannsynlig at England kan frigjøre de styrker i moderlandet som trengs for at det effektivt skal kunne møte den sterke trusel fra Tyskland . . .

Såvidt steilt stod meningene mot hverandre i den øverste tyske marineledelse i midten av januar 1940. Det forteller også noe om hvilken veldig virkning Altmark-affæren må ha hatt — om følgen av at der ikke ble skutt.

Overlege Scharffenberg har aldri villet at man skal unnlate å omtale tyskernes planer og metoder — han vil bare bort fra den affektbetonte ensidighet. Enhver som har fulgt ham og hans arbeid i løpet av de siste 10 år, vil være forvisset om det. Hensikten er å sette søkelyset på sektorer som han skjønner ellers blir liggende i skyggen. Lesere som ikke har vært oppmerksom på sammenhengen og har vært lykkelige i denne sin uvitenhet, vil undertiden måtte finne og føle sannhetens supplement — noe ensidige — endog anmassende.

Scharffenberg diskonterer konklusjonen av sin annen bok ved å stille og besvare følgende fire spørsmål:

1. Søkte Vestmaktene å trekke Norge inn i krigen mot Tyskland? Forberedte de okkupasjon av baser på Norges kyst?
2. Førte Norge en strengt upartisk nøytralitetspolitikk? Ville eller kunne Norge motsette seg vestmaktens planer?
3. Fant Tyskland skandinavisk nøytralitet mest fordelaktig for sine egne interesser?
4. Hadde Tyskland grunn til å frykte en britisk-fransk okkupasjon i Norge?

«På grunnlag av sikre kjensgjerninger» anser Scharffenberg å måtte svare ja på 1. spørsmål, nei til det 2., ja til 3. og 4. spørsmål. Dermed anser han seg «logisk forpliktet» til å erkjenne at den tyske okkupasjon av 9. april 1940 ikke var folkerettsstridig.

Basis-materialet foreligger ennå ikke — bortsett fra atskillige holdepunkter i overlegens mange foredrag og avisartikler om nærværende spørsmål. Jeg vil derfor ikke innlate meg på noen nærmere vurdering av de enkelte punkter. Dog er jeg enig i svarene på de særskilte spørsmål. Formuleringen av fasit er antagelig ikke heldig. Skyldbømmelsen bør neppe knyttes til begrepene folkerettsstridig og folkerettmessig. Ganske visst foreligger der et utvilsomt folkepsykologisk behov for å skifte sol og vind mellom de krigførende parter. Men krigen som sådan — hva enten den er offensivt eller defensivt betinget — ligger helt utenfor folkerettens ramme. At den faktiske følge av krigen — okkupasjonen — på ny sjalter inn folkerettens regler — er en annen sak. Det var på det siste punkt tyskerne forsyndet seg så grovt.

Vi kan derimot vurdere hvorvidt en aksjon er mer eller mindre nødvendig og — sett i sammenheng med helhetssituasjonen — mer eller mindre moralsk. Det blir i første omgang en avveining av partenes interesser — i annen omgang en vurdering i forhold til den nøytrale stat selv.

At Tyskland var interessert i at Norges nøytralitet ble opprettholdt — lå og ligger i vårt lands geografiske plassering. Malmtransporten foregikk således trygt i ly av den nøytrale renne langs norskekysten. Det var ikke annet enn rimelig at Tyskland så en fordel i at fredstidens normale trafikk og forhold ble mest mulig opprettholdt. Storbritannias interesse var motsatt. Det søkte en suspensjon av det normale — først og fremst for å hindre den livsviktige malmutførsel til Tyskland. Storbritannias interesse var aktiv — mot nøytralitetslinjen — Tysklands i utgangspunktet passiv, defensiv. For den nøytrale stat plikter så vidt mulig å la tingene ha sitt normale, dvs. fredstidens løp. Heri ligger utgangspunktet og den fundamentale motsetning i vestmaktene og Tysklands interesser — helt annerledes enn hva tilfelle var i forhold til Danmark hvor begge sider anså seg best tjent med nøytraliteten — om enn ut fra noe forskjellige forutsetninger. Tyskland hadde under disse omstendigheter — så lenge Storbritannia holdt seg i ro — lettere for å opptre «morsk» og hensynsfullt overfor Norge.

De utenrikspolitiske og militærpolitiske disposisjoner kan sjelden treffes på grunnlag av sikker viten. Man tror man vet, men beviset vil man så godt som aldri ha i hende i handlingsøyeblikket. Hitler hadde da heller intet absolutt bevis for en umiddelbart forstående britisk-fransk aksjon før han slo til. Men den overveiende sannsynlighet viste seg i det store og hele å falle sammen med det faktiske forhold. Det må være tilstrekkelig for å kunne karakterisere det tyske angrep som begrunnet og berettiget mellom de krigførende parter. Det bør selvsagt også ha innflytelse på vår vurdering for så vidt angår utgangspunktet for invasjonen.

Vi glemmer dog allikevel ikke det store utgangspunktet — at Hitler bærer hovedansvaret for utbruddet av den annen verdenskrig, selv om nok såvel Storbritannia—Frank-

rike som Sovjet var medansvarlig for tidspunktet da den brøt ut.

Ved en vurdering av nøytraliteten som praktisk politikk er vi avskåret fra å ta hensyn til krigsskyldspørsmålet i behandlingen av de krigførende. Ellers ville enhver nøytralitet være en absurditet. En annen sak er at man ved en etterfølgende ansvarsbedømmelse må se det tyske angrep på Norge i sammenheng med denne Hitlers generelle krigsskyld, fordi invasjonen åpenbart var en følge av storkrigen. Men isolert sett — med andre ord innen rammen av den spesielle strategiske og krigsøkonomiske konstellasjon Tyskland — Norge — Storbritannia—Frankrike var den tyske aksjon forståelig og unnskyldelig når man måler den mot vestmaktene politikk og planer. At den var folkerettsmessig i forhold til Norge, er en formulering og karakteristikk som man av hensyn til konsekvensene kvier seg for.

Vi var selv delvis årsak til det som skjedde, vi hadde tilrettelagt forutsetningene ved at vi ikke rådde over de militære maktmidler som kunne sette oss i stand til å eliminere den tyske usikkerhet og hindre fullbyrdelsen av stormaktens interessebrytning. Deri ligger kjernen ved nøytralitetsspørsmålet. Så vidt jeg skjønner er det dette overlege Scharffenberg ønsker å trekke fram i lyset.

Det er nemlig de undersøkelser — hvis utgangspunkt overlegen eksponerte i sin oppsiktsvekkende artikkel i «Oppgjør nå» i «Samtiden»s første nummer i 1945 — som betinger hans syn på A-pakten og nødvendigheten av et aktivt nøytralitetsforbund med Sverige. Scharffenberg understreker at det er blitt noe av et dogme at Norge ikke kan bevare sin nøytralitet under en stormaktskonflikt i Europa. En korrekt vurdering av forutsetningene for det som hendte i 1940, fører snarere til det motsatte resultat. Jeg er tilbøyelig til å være enig med overlegen i dette hans syn. Et tankeeksperiment ligger nær for hånden: Ville vår offisielle utenrikspolitiske vurdering og standpunkttagen vært en annen i dag, dersom vi hadde unngått okkupasjonen i 1940—45? Ville vi i så fall ha søkt inn på Sveriges linje?

Mange ting i dokumentasjonen torde det være av inter-

esse å gå nærmere inn på. Særlig referatene vedrørende de dramatiske forhandlinger om tonnasjeavtalen og tautrekkingen omkring handelsavtalen med stadig nye og overraskende krav fra Storbritannia bør studeres. Betydningen av vår handelsflåte står i et flatterende lys. Det er samtidig grunn til å minne om at Tyskland ikke gjorde chartringen av handelsflåten (som formelt foregikk i Rederforbundets regi) til en casus belli. Man hadde i Berlin på offisielt hold allerede før jul 1939 sterk mistanke om at en sånn chartring hadde funnet sted. Det ble rettet telegrafisk forespørsel herom til legasjonen i Oslo. «Etter inngående undersøkelse» svarte man nei! Først i februar 1940 fikk man på tysk hold visshet ved en indiskresjon av en fransk avis. Den tyske marineattachéen pådro seg en høyst ubehagelig dragelse for ikke å ha brakt dette på det rene tidligere. Men, sier han under en samtale, vi var klar over Norges vanskeligheter og avhengighet på dette område. Likeledes regnet vi med at Tyskland — ved en militær intervensjon — ikke ville ha noen sjanse til å få kontroll over nevneverdige deler av norsk tonnasje. Sannsynligvis kom de allierte til å ta handelsflåten i bruk så å si som kollektiv prise.

Et punkt som ganske visst ikke er utpreget sentralt i selve samlingen, ønsker jeg å trekke fram på grunn av dets praktiske betydning: vurderingen av en legasjons eller ambassades innberetningsplikt. Skal der gis rapport om rykter? Varslene den 4. april 1940 gjennom den nederlandske militærattaché, major Sas, taler i så henseende sitt tydelige språk . . . Under et møte i Utenrikskomiteen den 14. desember 1939 uttalte Joh. Ludw. Mowinckel bl. a.: «Det er ikke bra hvis våre legasjoner likefrem farer med sladder. De får jo telegrafere ting som de virkelig har en bakgrunn for, men det er ikke fritt for at jeg har en mistanke om at Berlin-legasjonen har temmelig lange ører for hva der sies rundt omkring på alle kanter . . .» Senere er det nettopp reist kritikk mot Berlin-legasjonen fordi ørene ikke var lange nok! Attpåtil var meldingen av 5. april 1940 bare en torso av varslets opprinnelige ordlyd. Mowinckels uttalelse siktet til en melding fra Berlin om en tysk-russisk føler hvor man skulle ha drøftet muligheten av et russisk krav i Nord-Norge for å sikre Sovjet

isfrie havner. Herunder skulle Tyskland angivelig forholde seg passiv.

Noe tidligere, den 9. desember sa Koht: «. . . vi har sjøl-sagt full rett til å setja et spyrjeteikn ved meldinga. På den andre sida er det ikke noko sers urimeleg i meldinga. Vi kunne godt feste lit til ho og tru det var sant.» Og han fortsatte: «Hr. Mowinckel nytta rett sterke ord om den norske legasjonen i Berlin.»

Sundby bemerker i møtet 14. desember: «Med hensyn til spørsmålet Tyskland—Russland og de meddelelser vi fikk sist, så vil jeg slett ikke gi min tilslutning til hr. Mowinckels refselse av vår legasjon i Tyskland, jeg synes at vi bør bli underrettet også om rykter, og de hadde jo tatt nokså fast form, de var kommet fra flere hold, ikke bare fra den norske legasjon, og det de gikk ut på var jo ikke så fjernt fra hva vi hadde kunnet tenke noen hver av oss.»

Noe annerledes uttrykte Koht seg under møtet i Utenriks- og konstitusjonskomiteen den 22. januar 1940: «Eg trur at en aldri bør feste lit til rykter av noko slag. Det går så mange slags rykte, alt mogeleg kan bli fortalt og sagt mann og mann imellom og kanskje i blada òg. Eg trur en skal vera svært vantruen til alt slikt — det er det tryggaste av alt . . .» Den siste bemerkning vil man i dag sette et aldri så lite spørsmålstegn etter.

De siterte uttalelser berører et viktig punkt. På den ene side er det åpenbart at en utenriksminister ikke kan legge vekt på alle innberetninger. Det vanskelige ved oppgaven er nettopp å vurdere meldingene og sammenholde dem med andre omstendigheter som støtter eller avsvækker innholdet. Den som sikrer seg informasjonene eller får dem spilt i hende vil selvsagt vanskelig kunne få belegg for opplysningenes vederheftighet. Det vil være det rene lettsinn å gi vrak på informasjonen fordi de kan være rene rykter. Man forstår godt utgangspunktet og motivene for de ulike meningsytringer i Utenrikskomiteen. Det er dog høyst betenkkelig å rette bebreidelser mot en legasjon fordi den ser ut til å innberette for meget — for å ha for lange ører. Man må ikke bringe våre utenrikske representanter i en tvangssituasjon. En informasjons verdi kan ikke bedømmes etter om den senere blir verifisert. Undertiden kan nettopp den omstendighet at

meldingen blir kjent, hindre at det refererte skjer fyllest. For så vidt vil en melding, dersom den er effektiv, selv kunne annullere beviset for at det var berettiget å gi den videre. Hvor ofte det kan ha hendt, har man av nærliggende grunner ikke fått noe statistisk uttrykk for! Enhver diplomat — uansett hvor omhyggelig han er — vil av hensyn til sitt renommé og sin karriere være redd for å bli utsatt for kritikk — likefrem for å bli latterliggjort ved å formidle såkalt løst underbygde innberetninger. Jeg vet ikke hvorvidt og eventuelt i hvilken grad dette kan ha influert minister Scheel i aprildagene. I hvert fall har man her å gjøre med et forhold som det lønner seg å ha sin oppmerksomhet henvendt på. Det er ikke mindre viktig i dag enn i går.

Når man tar i betraktning hvilket voldsomt trykk Storbritannia utsatte den norske regjering for, skjønner man bedre hvorfor utenriksminister Koht bandt så meget av sin oppmerksomhet ved faren fra vest. Koht ville ikke gi tyskerne noen foranledning til å intervenere. De allierte notene så sent som 5. april 1940 lettet ikke belastningen for utenriksministeren. Projektørlyset fra de vestallierte synkvervet Koht. Vestmaktene har uten tvil i stor utstrekning selv vært årsak til den manglende norske aktpågivenhet overfor tiltak fra tysk side. Samtidig ble situasjonen forverret ved at man hadde fremkommet med kritikk over at Berlin-legasjonen fór med slarv. Det økte ikke reaksjonen på Berlin-meldingene som var langt mer upresise enn de burde ha vært. Det bærer imidlertid ikke minister Scheel ansvaret eller hovedansvaret for.

Aktiviteten fra vest fikk således den norske utenriksminister til å tape av syne den fulle vekt av faren fra sør, fra Tyskland. Men det var på den annen side dog ikke kjennskapet til det voldsomme britiske trykk, særlig under handelsforhandlingene som inspirerte den tyske aksjon. Det var den mer umiddelbare allierte interesse for norsk territorium og malmen.

Vi må regne med at malmen på ny vil komme eller allerede er kommet i sentrum for stormaktsinteressene. Under en tysk opprustning som ledd i Vest-Europas forsvar, er den svenske malmen like viktig i dag som den var under siste

verdenskrig. På sakkyndig hold blir det sagt at Tyskland ville ha tapt krigen senest ved utgangen av 1942 uten svenske malmen. Det forteller samtidig noe om dagens problemer. Transportveien for malm fra oversjøiske land til Tyskland er enorm, og vil tynge tilsvarende på en sterkt belastet tonnasje.

Norge skulle prinsipielt tilstrebe nøytralitet. Men kunne den ikke bevares, måtte vi for all del sørge for å komme med på den rette siden. Denne tanken fant utenriksminister Koht så ømtålelig at han endog unngikk å informere sine egne regjeringsmedlemmer om den. — I dag har vi gått til den motsatte ytterlighet. Det er i det minste et ærlig standpunkt. Vi har skrevet med ildskrift hvor vi står.

Likeså litt som den Koht'ske linje passer inn i den foreløpig fastlagte ramme for norsk utenrikspolitikk — kan dr. Scharffenbergs dokumentasjon og argumentasjon bli populær dersom ens tankebaner følger dagens politiske kurs formelt. Hva dr. Scharffenberg legger fram er imidlertid trekk i forutsetningene for vår politikk langt ut over døgnet. Det hører til fundamentene for norsk offisiell utenrikspolitisk tenkning. Enhver som erkjenner at ingen konstellasjon er bestående — at også dagens bånd mellom Vestens demokratier kan bli knyttet på andre måter — tør neppe tape linjene av syne — de som trer så tydelig fram av disse dokumentasjoner.

Overlege Scharffenberg var vekteren på muren ved sin berømmelige septembertale i Studentersamfundet før opinionen hadde konsolidert seg i 1940. (Jfr. høyesterettsdommer Ferdinand Schjelderups bok: Høyesteretts kamp for retten.) Foredraget innbrakte ham et kortere fengselsopphold. Under avhøret hos Gestapo forlangte han bestemte av sine utsagn og protester ført til protokolls. Det ble etterkommet. Det forteller noe om personlighetens penetrasjon. Hans meninger har ikke like lett for å penetrere det norske folk i dag. Han er imidlertid vekteren på muren også når han må gå mot opinionen. Overlege Scharffenbergs skarpe analyse av nasjonalsosialismen og hans karakteristik av Hitler lenge før krigen er kjent. Etter tysk påtrykk ble det endog forelagt Riksadvokaten anmodning om å overveie tiltale reist for

krenkelse av et fremmed lands statsoverhode. Det gikk nå engang ikke. Riksadvokat Sund avviste begjæringen.

En mann som så lenge har hatt en så sikker mening om sammenhengen har råd til å si sin mening endog om det reelt synes å være til fordel for den tidligere fiende. Det lønner seg å lytte til hans ord, kanskje særlig for dem som i første omgang helst vil stene hans standpunkter. Det er dessverre så at også det upopulære ofte er riktig. På lengere sikt er sannheten grunnlaget for enhver sunn realpolitikk.

En nærmere vurdering av overlege Scharffenbergs arbeid vil først være mulig — når hans egen analyse foreligger — som bind II. Det er ikke det minste merkelig at det som han har skrevet, dokumentert og fremholdt i sine foredrag de siste par årene har vanskelig for å bli akseptert fullt ut. Konturene omkring det delvis utdebatterte stoff om tyskernes skyld har fått tid til å feste seg. Nye trekk i bildet vil rent umiddelbart møte motstand, også fordi der knytter seg sterke affekter til overbevisningen. Men den omstendighet at de nye opplysninger møter motstand, må ikke føre til en så sterk understrekning av denne side av stoffet at det leder til en fortegnelse av bildet i motsatt retning.

Mange mennesker har utvilsomt investert all sin interesse og lidenskap i oppgjørets første akter. De har hørt og sett nok, synes de. De har funnet faste holdepunkter for en konklusjon. Det koster som rimelig kan være en ikke liten selvovervinnelse å stige inn i benkeradene på ny.

Ennå mangler mange biter i mosaikken. Først når de er felt inn, kan man se mønsteret. Da er det antagelig gått så lang tid mellom stykkets innledning og sluttakten at man bør spandere en helaften til for å kunne samle alle enkelthetene og se sammenhengen.

Dersom det lesende publikum oppfatter overlege Scharffenbergs dokumentasjoner og senere analyse som et bidrag til en slik siste akt, da er det vel heller ingen avis som vil unnlate å underkaste boken en utførlig og samvittighetsfull omtale. Ellers kommer den til å anmelde seg selv!

Sverre Hartmann.

DET BIOLOGISKE GRUNNLAG FOR SAMFUNNSLIV

I 1894 utførte den kjente embryolog Wilhelm Roux et eksperiment med froskeegg. På et tidlig stadium av eggets utvikling ristet han de enkelte cellene fra hverandre og anbrakte dem i vann. Han observerte da at de atskilte cellene sakte begynte å nærme seg hverandre igjen inntil de fikk kontakt. I andre eksperimenter har en likeledes sett at individuelle amøber som er fjernet et stykke fra den gruppen av de amøber de er tatt fra, øyeblikkelig begynner å vandre tilbake.

Det kan nevnes utallige andre eksempler som viser denne tendensen til gjensidig tiltrekning. Det er en slags «lyst til samfunn» som karakteriserer alle biologiske livsformer. Hva enten det gjelder sopparter, bakterier eller høyere planter og dyr, vil vi overalt finne den samme drift til å danne sosiale grupper. Og når vi kommer til mennesket, er i virkeligheten slike sosiale drag som følelsen av gjensidig avhengighet og gleden ved samarbeid med andre individer langt mer dominerende enn tendensen til kamp og konkurranse. Det er viktig å huske på dette i en tid hvor tilsynelatende alt som hender vitner om det motsatte. Vår tid kjennetegnes ved mange former for «spalting» — både i fysikk eller når det gjelder menneskelige forhold — og allikevel gir trangen til fellesskap et langt sannere bilde av menneskets natur.

Grunnlaget for denne sosiale trang kan vi føre tilbake til den mekanisme som skaper levende organismer. Alle celler har sitt opphav i andre celler; det er umulig for dem å oppstå på annen måte. Mellom foreldreorganismen og den utviksende nye organisme vil det alltid finne sted et visst gjensidig samvirke. Den nye organisme kan oppstå aseksuelt gjennom deling — formeringen hos amøben skjer for eksempel ved at foreldrecellen ganske enkelt deler seg i to